1. Eerste vreemde soorte van Hesperis heeft Bladeren die dande Damasghloemen gelijck/ maer wat breeder ende dickter/ eerst wat soetachtich van smaeck/ daer nae scherp ende tot seeren bertweckende: De Bloemen zijn de Damasbloemen oock gelijck/ van vier bladekens gemaect/ niet opengaende/ maer teere selven in een cronckelende/ van verwe onlieflick/ dat is bleeck ende doncker/ met ontallijcke aderkens tusschen de bladekens loopende doorregen/ des naechs niet oft seer wepnich rieckende/ dan ontrent den avont seer lieffelijck ende soet van reuck. De hoyenkens oft haeuwkens zijn ghemeynlijck lanck ende diercantich ende welcke cossachtich Saet steeck/ mes twee lagen oft bellekens van den anderen afgesondert en geschepden. De Wortel is saselachtich/ die gemeynlijck niet langer vver en blijft dan twee iaer: dan alsmen dat snoeyet ende niet en laet bloeyen/ soo sebet langer. Deese soorte is van Clusius in Oostenrijck gevonden in de Mepmaent bloeyende. Verandering. Alsmen t'aet van dit crupt inder aerden voyst/ dan comen daer bloemen van/ die seer verschepden wozden van verwen: van de welcke sommighe noch donckerder van verwen wozden/ sommige lichter ende claerder: dan allegadder hebben de bladeren der bloemen met aderkens doorregen/ die witten swarten purpurderwich zijn. Hij noemtse Hesperis prima, oft Hesperis montana.

2. Tweede Vreemde Hesperis, oft Hesperis van Surien, wast aenden zeecant van Surien/ en is aen Clusius wt Italien gesonden. Sij wast veel werbloiger ende stercker dan de voozneemde soorte/ ende heeft dickere Stelen/ ende grooter Bloemen/ maer oock van vijf bladekens ghemaect/ oock doncker bleech van verwe ontrent den nacht seer weelriekende/ soaetys gantsch sonder reuck: nae de welcke veel dickere hoynkens oft haeuwkens volgen/ bol van diergelijk Saet/ maer wat dicker. De wortel gelijct die van de voozgaende soorte/ en bergaet het tweede iaer. Hij noemtse Hesperis Syriaca.

3. Derde Vreemde Hesperis wast in t'wilt bij Wienen in Oostenrijck: ende bloeydt in Mepmaent ende Hopmaent. Hij noemtse Hesperis silvestris, dat is Wilde Hesperis. Sij is de gemeyne Damasbloemen soo ghelijck/ datmense qualijck onderkennen en van den anderen onderscheyden can. Den Steel is anderhalven voet hoock. De Bloemen zijn van vier bladeren gemaect/ wittachtich/ die met lanckheyt van tijden purpurverwich wozden. Alleen den reuck van de bloeme beschilt: want deers soorte ontbreft geenen reuck oft lieffelijckheyt in heur bloemen. Sij bergaet oock ghemeynlijck het tweede iaer/ nae dat sij ghebloept heeft.

Crachten ende Werckinge van Damasbloemen. Men houdt alle de soorten van Damasbloemen seer goet tegen den hoest/ en achbozstickheyt oft cozthejet van adem/ en tegen den cramp en spannige van zenuwen/ ende berctrompen oft getrocken leden. Sij doen seer pissen ende sweeten: en hebben een boozsnijdende/ afvaergende ende berteerende cracht.

Sommige houden dat dit crupt Viola marionalis genoemt is/ als Vrouwen-crupt/ om datter de moeder seer goet is/ en behulpsaem in alle de ghebreken van de selve: Om die oorsaecke wozt dat van de vrouwen van Italien ende Vranckrijck seer gesocht ende in de hoven onderhouden.

In de gebrekken van de bozst/ ghebruycken sij het water daer de bloeme van dit crupt in gesoden zijn: maer inde qualen van de moeder/ wozt de wortel meest gebesicht/ te weten het water oft den wijn daer die in gesoden is/ oft t'ghedistilleert water daer van.

Men houdt dat den reuck van dese bloemen seer goet is om de swaermoedige en droefgeestige menschen te verheugen en te verquisken: ende daer toe geben sommige het gedistilleert water van dese bloemen de melancholicke menschen te drincken/ geenengelt met heuren vranck.

Het vi. Capittel.

Van Penninck-bloemen/ oft Paesch-bloemen.

Geslachten.

Onder de Violieren oft Violetten wozden oock dese twee soozten van Violetten met breede bladeren gerekent: te weten de gemeyne Penninckbloemen/ en een ander diergelijcke cleynder soorte.

¶ Gedaente. 1. Penninckbloemen hebbe groene/ breede/ ende canten gekertelde Bladeren/ die van de Alliaria, oft Loock sonder Loock ghelijck/ maer grooter dan die. De Stelen zijn ront/ met aenwassende sijd' tackskiens. De Bloemen zijn den Violieren ghelijc/ van verwen purpur oft bleerperersch/ nae den blaeuwen treckende: ende als die vergaen zijn/ volghen daer breede/ platte ende bijnae ronde haeuwkens/ van seer dunne vellekens/ als vlaetkens/ t'samen gvoeyht: tusschen de welcke platte effene en breede hoynne Saden steken/ van maetkisel bij nae een halve maene gelijckende/ waer tusschen een ander middelvelleken is/ die twee ander mitsgaders het Saet van een scheydende. De Wortelen zijn dick/ witt/ heur selven hier en daer wtstreckende en verbreydende/ de wortelen van de tweede Vioene Wijsken eenichsins gelijck/ maer cleynder en dunner/ van binnen bol/ oft hoos/ en bij nae gegaeret.

2. De tweede soorte van Breebladighe Violetten oft Penninck bloemen/ is de gemeyne/ aengaende heur breede bladeren ende heur platte oft effene en ronde haeuwkens/ genoechsaem ghelijck: Sij heeft houtachtige Stelen/ anderhalven voet hoock op schietende/ met veel breede Bladeren: de haeuwkens zijn platt/ ende breedt: Dan soo wel de bladeren als de haeuwkens zijn beyde wat cleynder dan die van de gemeyne voorbeschreven soorte van Penninckbloemen. Heure Bloemen zijn witt/ als die van de Damasbloemen. De Wortel van dese soorte blijft meer dan een iaer over/ ende en bergaet des winters niet.

¶ Plaetse. 1. De Gemeyne Penninckbloemen wozden hier te lande in de hoven ghesaeyt en onderhouden.

2. De tweede soorte van Penninckbloemen comt vooyt in sommighe bossichen van Bohemerlant/ naest Hooch-Duytschlant liggende. Sij wozdt oock in de hoven ghesaeyet/ daer sij lang overblijft.

¶ Tijt. Penninck bloeme plegen gemeynlijck te bloeyen in den April/ een iaer nae dat sij gesaeyet zijn.

¶ Naem. Dese bloemen wozden bij den gemeynen man ende sommighe Apotekers Bulbonac oft Bolbonac met eenen Barbarischen naem geheeten: Dan wij noemense op Latijn Viola latifolia, oft eygentlijcker Viola peregrina, dat is Breebladige oft Vtlansche Violette. De Brabanders heetense Penninckbloemen/ nae de gedaente van de haeuwkens daer het saet in steeft/ die eenen silveren penninck schijnen te gelijcken: ander heetense oock Paeschbloemen/ om dat sij meestendeel ontrent Paeschen plegen te bloeyen. Meest alle de nieuwe Cruydbeschryvers gedense eenen Latijnschen naem Lunaria, oft Lunaria Græca, al oftmen Maencrupt seyde/ tzij nae de gedaente van het saet/ tzij nae het middelste vellekens dat het Saet van malcanderen scheydt/ tkwelck nae dat de vuytenste twee vellekens mitsgaders het saet door de hitte oft groote droochte afghevallen zijn/ aen die steelkens blijft blinckende/ min noch meer dan eenen silveren penninck/ oft maechden-perchement.

1. 2. Maer soo wel de tweede als de eerste soorte macht den naem van Penninckbloemen voeren: dan men souds de eerste mogen Groote Penninckbloemen/ en de ander Cleyne Penninckbloemen heeten.

Thlaspi van Crateuas. Voorts soo schijnt dese onse Ghemeyne Penninckbloeme de selve te wesen die bij de ouderen Thlaspi alterum ghehecten/ en van Crateuas beschreven is/ en van andere Sinapi Persicum genoemt wozt. Want/ gelijck Dioscorides schrijft/ Crateuas vermaent van een soorte van Thlaspi niet breede bladeren/ ende met groote wortelen: soodanich als geheelijck is dese onse soorte van Violetten/ die wij nu beschryven en den naem van Breebladige Violette/ oft Penninckbloemen geven.

¶ Aert. Cracht ende Werckinge. Het saet van Penninckbloemen is van aert en cracht en warm ende droochscherp in den mont/ van cracht ende smaeck den sade van Thlaspi gelijck: De Wortelen hebben oock wat scherpichheyts in heur/ maer niet veel: sij wozden met Eijck ende Saut gegeten/ als de wortelen van sommige andere crupden/ diemen in Salaet plegt te gebruycken.

Biivoegsel.

Veel Alchymisten/ en ander ondersoeckers der verholen consten/ hebben dit crupdt seer gesocht ende ghebruyct/ verbeyende daer mede eenige wondere wercken wt te rechten/ gelijck sij meest plegden met alle de ander soozten van crupderen die den naem Lunaria oft Maencrupdt voeren: want sommighe dan dien ghebruycken het saet van dit crupt/ welck door de bellekens van de platte penninckwijse haeuwkens stenijck is: sommige gebruycken alleen het middelste velleken/ twelck silverberwich is/ ende eer het Maegden perckement dan eenich deel van een crupt schijnt te wesen: want sij gelooven dat die seer deugaem zijn om heur segels van Mars ende ander dolende Sterren te maecken/ waer mede sij hremde consten verbeyen te dozn. Maer dese stellen wij bij heurlieden goedtuncken laeten/ seijghende niet anders dan t'gene ons wel bekent is/ ende door lanckheyt van tijt ende lang ghebruyck van de oude ende nieuwe Meesters waerachtich bevonden is geweest: te weten/ dat dit crupt met alle zijn deelen/ aengaende zijn crachten/ de Eerste ende de soozten van Thlaspi ghelijct: en in gebreke van dien seer wel gebruyct mach wozden.

Penninck-bloemen laeslijx wederwijs pruytende. Dit crupt is van Lobel beschreven/ onse tweede soozte niet seer ongelijck/ hoch in de winter groen blijvende/ hebbende harder stelen/ bleecker bloemen/ maer de bladers seer gelijck de andere/ alleen wat rouder en rouw. De wortel spruyt taeslijcks weder wt/ die grensins hollachtich en is oft inmiers seer luttel. Hij noemtse in Latijn Lunaria Raphanius, oft Bolbonac radice reduina.

Naemen. Aengaende de naemen van dit crupt/ soo is dat van sommige Lunaria odorata geheeten: ende/ soo Lobel seydt: t'onzechte van Fuchsius gevonden door Raphanus silvestris, ende Armoracia. Den selven Lobel meent dattet Bolbonac heet nae zijn dicke groote wozteten/ die eetbaer zijn/ deere wrgesspeydt ende hollachtich/ eenichsins die van de Asphodille oft Vioene gelijck/ maer niet soo dick.

Cracht ende Werckinge. Dit crupt mach gebruyct wozden als de tserste ende Thlaspi: het berweet de maentsiondenden/ daegt af/ de warmt/ en doet pissen/ als heet en scherp van smaec/ sonderlinghe t'saet: nochtans wozden de wortelen door salaet geten/ als doorsept is/ gelijck de Rapunckelen: de welcke soo heet niet en zijn alsmen segt dat de wortels van het Thlaspi van Crateuas zijn.

Het vii. Capittel.

Van Viola Dentaria, oft Cozael-Violiere.

Geslachten.

Onder t'getal van de Violieren schijnen oock wel te behoozen de gene die in Latijn Dentariæ genaemt wozden: ende zijn tweederley.

¶ Gedaente. 1. De eerste crijgt een Steelken ontrent een spanne hoock op schietende: de Bladeren zijn gelijck die van Kenney oft Vijfvingercruyt/ vijf aen een steelken hangende/ lanckwozpich/ breedt/ ende rontom gekerft: Die Bloemkens zijn den Violieren van gedaente gelijck/ van verwe hoynpeersch/ oft wt den rooden purpurachtich: die Haeuwkens oft Saethoyskens zijn oock den Haeuwkens van Violieren gelijck/ daer het Saet in ligt. De Wortel is lanckwozpich/ onghelijck/ rouw/ ende van veel knobbelen oft schubben aen een gemaect.

2. De andere soorte crijght Bladeren die ghereensins die van Vijf vingercruyt gelijcken/ maer veel eer gelijck de Eschenbladeren ghevoegt staen/ hebbende in t'midden een ribbeken/ daer aen de bladeren van beyde sijden vast zijn. Dese Bladers zijn lanckwozpich/ ende breet/ ende rontom de kanten gekerft ende doorsneden/ dickwijls seven aen een ribbeken oft middelsteelken staende. De Bloemkens zijn witt/ ende de Haeuwkens die daer nae volghen/ zijn die van de voozgaende soorte

Eerste soorte van Dentaria, oft Cozael-Violiere.

Tweede soorte van Dentaria, oft Cozael-Violiere.

崑崙草種類